

”Den gamle kroppen”

Sykepleierstudenters tanker om eldreomsorg som fremtidig arbeidsplass.

Stine Gjessing Bruun og Mari Wolff Skaalvik

Stine Gjessing Bruun, Høgskolelektor, Fakultet for helsevitenskap, Høgskolen i Vestfold. Boks 2243, N 3103 Tønsberg. Epost: stine.g.bruun@hive.no. Tlf: 93 26 08 25.

Mari Wolff Skaalvik, Førsteamanuensis, Institutt for helse og omsorgsfag, Det helsevitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.

Sammendrag

Artikkelens hensikt og mål er å beskrive hvordan sykepleierstudenter erfarer at sykepleierutdanningen påvirker deres holdninger til gamle mennesker, og til den kommunale eldreomsorgen som fremtidig arbeidsplass. Studentuttalelsene danner grunnlag for diskusjon om hvordan innholdet i sykepleierutdanningen kan bidra til å utvikle studentenes holdninger til eldreomsorg som karrierevei. Artikkelen er basert på førsteforfatterens masteroppgave der kvalitative intervjuer ble gjennomført med fire tredjeårsstudenter ved en norsk sykepleierutdanning. I analysen av datamaterialet ble et fenomenologisk- hermeneutisk perspektiv lagt til grunn. Informantene fremhever at geriatri har stått sentralt i undervisningen om gamle, og at perspektivet om kroppen som levd liv ikke oppleves å ha hatt en sentral plass. Informantens utsagn tolkes til at de savner dette perspektivet i undervisningen.

Referee*

Nøkkelord

Sykepleierutdanning, sykepleierstudent, undervisning, eldreomsorg, kroppsfenomenologi.

Innledning

Førsteforfatterens masteroppgave ved Avdeling for sykepleie og helsefag, Institutt for klinisk medisin, Universitetet i Tromsø er utgangspunkt for artikkelen. Masteroppgavens tittel var ”På hvilken måte opplever sykepleierstudenter at sykepleierutdanningen påvirker deres holdning til å velge ”den gamle kroppen”

som interesseområde og den kommunale eldreomsorgen som fremtidig arbeidsplass?”

Masteroppgaven var strukturert under fire ulike hovedtema:

- Studentenes tanker og assosiasjoner til benevnelsen ”den gamle kroppen”

- Studentenes oppfatninger av hva sykepleierutdanningen representerer i forhold til gamle og eldreomsorg.
- Studentenes opplevelser av hvordan deres holdninger til arbeid i eldreomsorgen har blitt påvirket i løpet av utdanningen.
- Studentenes tanker om eldreomsorgen som fremtidig arbeidsplass.

Artikkelens hensikt og mål

Artikkelens har til hensikt å beskrive hvordan sykepleierstudenter opplever at sykepleierutdanningen påvirker deres holdninger til gamle mennesker, og til den kommunale eldreomsorgen som fremtidig arbeidsplass. Studentuttalelsene danner grunnlag for diskusjon om hvordan innholdet i sykepleierutdanningen kan bidra til å utvikle sykepleierstudentenes holdninger til eldreomsorg som karrierevei.

Rammeplanen for sykepleierutdanning i Norge spesifiserer at utdanningsinstitusjonene har ansvar for å utdanne det personell som samfunnet til enhver tid har behov for (Kunnskapsdepartementet 2008). I kommende tiår vil et økende antall av Norges befolkning være eldre mennesker, og i 2060 antas det å være rundt dobbelt så mange over 67 år som i dag (Statistisk Sentralbyrå 2008). Denne økningen i antall eldre vil føre til økte krav og forventninger til helsevesenet, noe som igjen krever flere helsearbeidere i alle deler av helsetjenesten, særlig i kommunene.

I samfunnsdebatten har det i de senere årene blitt diskutert hva som skal til for at sykepleiere skal velge å arbeide innenfor eldreomsorgen (Thorenfeldt 2009). Hovedvekten av debatten har i stor grad dreid seg om et større fagmiljø og ytre rammebetingelser som økt lønn, gunstig arbeidstid, bedre tilrettelegging av

hjelpemidler og ikke minst bedre tid til å utføre arbeidet.

Danning av holdninger til arbeid innenfor eldreomsorgen og rekruttering til denne delen av helsetjenesten starter trolig på et tidlig tidspunkt (McLafferty 2005). I denne artikkelen legges det til grunn en oppfatning om at innhold og organisering i sykepleierutdanningen spiller en viktig rolle for hvilke oppfatninger og holdninger sykepleierstudenter får når det gjelder gamle mennesker som interesseområde og eldreomsorg som yrkesvei.

”Den gamle kroppen” – et interesseområde for sykepleierstudenter?

Det er gjennomført flere studier om sykepleierstudenters holdninger til eldre og til det å velge eldreomsorg som fremtidig arbeidsplass. Studiene viser at få studenter ønsker å arbeide innenfor eldreomsorg etter avsluttet utdanning (Kloster, Høie & Skår 2007; Williams, Novak & Scobee 2006, Bergland & Lærum 2002, Söderhamn, Lindencrona & Gustavsson 2001). Noen studier viser at studentenes holdninger til eldre generelt har vært av betydning for valg av arbeidsplass (McKinlay & Cowan 2003). Andre studier viser hvilke holdninger sykepleierstudenter har til eldre mennesker, men skiller ikke nødvendigvis mellom holdninger til gruppen eldre generelt og til det å arbeide i eldreomsorgen med syke og hjelpetrengende eldre spesielt (McKinlay & Cowan 2003).

Kloster et al. (2007) fant i sin studie at sykepleierstudentene i første del av studiet var mest interessert i å arbeide med barn eller bli jordmor etter endt bachelorutdanning i sykepleie. Dette funnet støttes av funn i en studie av Happel (1999). Arbeid i institusjonalisert eldreomsorg var det minst populære alternativet (Kloster et al. 2007). Studien viste at studentenes

oppfatning ble begrunnet med at arbeid i eldreomsorg oppfattes som ensformig, kjedelig og lite utfordrende. Organisatoriske forhold som underbemanning og høy andel av ufaglærte ble også trukket frem. Videre pekes det på følelsen av utilstrekkelighet på grunn av for liten tid til å utføre det arbeide som er nødvendig med tanke på opplevelse av ønsket kvalitet på omsorgsarbeidet (Kloster et al. 2007).

Videre fant Kloster et al (2007) at studentene i tredje studieår var mest opptatte av å skulle arbeide i medisinske eller kirurgiske avdelinger i somatiske sykehus når de ble uteksaminerte. Arbeid i eldreomsorg ble rangert på nest siste plass, kun operasjonssykepleie ble rangert lavere. Et overraskende funn er at barnesykepleie og jordmor yrket falt betraktelig i rangeringen av fremtidig ønsket arbeidsplass. En mulig forklaring kan være at praksis i barneavdeling eller med gravide ikke er en obligatorisk del av utdanningsprogrammet. Den begrensede muligheten til kunnskap om disse pasientgruppene gjennom praksisstudier kan være en mulig årsak til den fallende interessen for barnesykepleie og jordmorfaget. Det kan ha sammenheng med funn i en studie av Edwards et al. (2004) som viser at nyutdannede sykepleiere ofte vender tilbake til steder der de har hatt positive praksiserfaringer. En studie av Happel (2002) viste at studentene hadde mindre interesse for å arbeide i eldreomsorgen i slutten av utdanningen enn i starten. Disse funnene kan indikere at studentene ikke har positive praksiserfaringer fra eldreomsorg.

”Ageism” eksisterer i det moderne samfunnet (De la Rue 2003; Herdman 2002). At arbeid i eldreomsorg er en av de lavest rangerte ønskene om fremtidig arbeidsplass for nyutdannede sykepleiere kan forklares ut fra samfunnets myter og stereotypier om aldring (Hwedi & Al Obeisat 2006). Oppfatninger om

eldreomsorg som å ha lav status og eldre som en økonomisk byrde for samfunnet kan også ha betydning (Lovell 2006). En annen årsak kan være at studenter oppfatter den vitenskapelige sykepleietradisjonen med observerbare og målbare resultater (Stevens & Crouch 1998) som mer interessant enn pleie og omsorg basert på resultater som ikke lar seg måle på samme måte (Alvsvåg 1997).

Både Kloster et al. (2007) og Bergland & Lærums (1999/2002) studier viste at eldreomsorg ikke er en attraktiv arbeidsarena for flertallet av norske, nyutdannede sykepleiere. De som ønsket å arbeide i eldreomsorgen hadde en genuin interesse for eldre mennesker, og de mente at arbeidet med eldre innebar faglige utfordringer. Bergland & Lærums (2002) studie viser at flertallet av de som prioriterte å arbeide med eldre etter endt utdanning, hadde erfaring fra arbeid med eldre i mer enn to år før de begynte på sykepleierstudiet.

I norsk sykepleierutdanning er det vanlig med praksis i grunnleggende sykepleie i sykehjem i første studieår. Et viktig spørsmål i den forbindelse er om studentene blir overveldet av de krevende pleieoppgavene, og de sammensatte og komplekse pasientsituasjonene de møter uten spesiell kunnskap om eldre og aldring. Bergland & Lærums (2002) problematiserer dette spørsmålet i sin artikkel ”Norske sykepleierstudenters syn på eldreomsorgen som arbeidsplass etter endt utdanning”. Happel (2002) diskuterer hvordan studenter som har deltidsstilling i eldreomsorgen på bakgrunn av sine ikke-veiledete erfaringer rangerte eldreomsorg som det minst ønskede fremtidige arbeidsfelt.

Litteraturgjennomgangen i forhold til sykepleierstudenters holdninger til gamle og eldreomsorg indikerer at både holdninger, fokus i utdanningen og i samfunnet, samt studentenes

praksiserfaringer har betydning for studentens fremtidige valg av arbeidsplass. Det er derfor viktig at utdanningsinstitusjonene er klar over dette faktum, slik at tiltak kan iverksettes for aktivt å bidra til å endre studentenes syn på gamle mennesker og eldreomsorg.

Metode

Artikkelen bygger på en studie der kvalitativ tilnærming ble benyttet med den hensikt å fange opp studentens erfaringer via semistrukturerte intervju. *"Formålet med det kvalitative forskningsintervjuet er å forstå sider ved intervjupersonens dagligliv, fra den intervjuedes eget perspektiv"* (Kvale 2001:37). Dette var av interesse for å få beskrevet hvilke tanker studentene hadde i forhold til "den gamle kroppen", eldreomsorg som fremtidig arbeidsplass, og sykepleierhøgskolens fokus og påvirkning på studentene. Det ble derfor laget en intervjuguide med temarelaterte spørsmål. Det ble i forkant gjennomført et prøveintervju. Forskningsintervjuene ble gjennomført høsten 2007 på det stedet der informantene hadde praksis på det aktuelle tidspunktet. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og senere transkribert. Intervjuene varte fra 30 til 60 minutter.

Utvalg

Alle sykepleierhøgskoler i Norge må ivareta retningslinjene i gjeldende Rammeplan for sykepleierutdanning (Kunnskapsdepartementet 2008). En tilfeldig sykepleierhøgskole i Norge ble kontaktet for å finne potensielle informanter. Det ble lagt til rette for et møte med den aktuelle studentgruppen for informasjon om studien og hva det innebar å delta.

Åtte studenter sa seg villige til å bli intervjuet. Fire informanter ble valgt ut fra ulik alder, kjønn og erfaring fra

eldreomsorg for å få frem ulike synspunkter. To av de utvalgte hadde pleieerfaring i minst to år før påbegynt sykepleierutdanning. De to andre hadde ingen tidligere pleieerfaring. De fire informantene hadde gjennomført åtte ukers praksisstudier i sykehjem i løpet av utdanningens første år. De hadde også gjennomført praksisstudier i medisinske og kirurgiske avdelinger og ved helsestasjon. I tidsrommet for intervjuene hadde studentene enten praksis i psykisk helsevern, hjemmesykepleie eller i sykehjem med fokus på fagutvikling, administrasjon og ledelse. Praksisundervisningen samsvarer med retningslinjer i Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet 2008). Edwards, Finlayson & Chapman (2004) fant at praksiserfaringer sykepleierstudenter har i løpet av deres utdanning har stor betydning for deres fremtidige valg av arbeidsplass. Studentene er derfor intervjuet i 3. studieår etter å ha fått erfaringer fra flere deler av helsevesenet.

Analyse

I analysen av datamaterialet ble et fenomenologisk- hermeneutisk perspektiv lagt til grunn. Begrep som innsikt, forståelse og fortolkning er sentrale i en slik tilnærming (Ryen 2002), og oppmerksomheten rettes mot informantenes erfaringer i deres hverdag (Thornquist 2003a). I analysearbeidet ble det tatt utgangspunkt i Graneheim & Lundmans (2004) artikkel om analyse av kvalitative data i sykepleieforskning. Intervjuene ble lest gjennom flere ganger før meningsenheter ble funnet og markert i teksten. Meningsenhetene ble så kondensert og kategorisert under fire ulike hovedtema. Disse er nevnt i innledningen.

Validitet, reliabilitet og generaliserbarhet

Begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet omhandler hvor gyldig, pålitelig og overførbar en undersøkelse er (Kvale 2001). I denne kvalitative studien var interessen knyttet til fenomenets innhold og betydning, snarere enn dets utbredelse. I analysen av materialet ble det forsøkt ivaretatt en åpen og undrende holdning til studentenes utsagn sammen med en kritisk holdning til egne fortolkninger. Funnene i studien kan ikke brukes som grunnlag for generaliseringer, men informantenes utsagn forteller om deres erfaringer og opplevelser med hvordan gamle mennesker og eldreomsorg har blitt gitt oppmerksomhet i løpet av deres utdanning.

Etiske betraktninger

Studien ble meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. I forkant av intervjuene ble en samtykkeerklæring levert til informantene. Denne var underskrevet på det tidspunkt intervjuene ble gjennomført. Det ble gitt informasjon om at informantene kunne trekke seg fra studien på et hvilket som helst tidspunkt uten å måtte begrunne dette. Videre ble det informert om at alle data ville bli konfidensielt behandlet og anonymisert i presentasjonen.

Presentasjon av funn

Flere studier viser at sykepleierstudenter generelt har et godt forhold til gamle, friske mennesker (McKinlay & Cowan 2003). Dette hadde også informantene som deltok i denne studien. Allikevel ser ingen av disse informantene for seg en yrkeskarriere innenfor eldreomsorgen etter endt sykepleierutdanning.

Studentenes erfaringer med undervisningen om eldre

Den gamle pasienten utgjør den største pasientgruppen i det norske helsevesenet (Hjort 2006). Sykepleierutdanningene har derfor et stort medansvar når det gjelder å bidra til å utdanne sykepleiere med interesse for eldreomsorg. En av studentene fortalte følgende om hva vedkommende husket fra undervisningen om gamle:

”Prosessene begynner å stoppe opp i forhold til celledeling, altså hele det fysiologiske, man blir utsatt for sykdommer, immunforsvaret går ned, alle disse tingene..., fordøyelse...altså... hele organismen begynner å nærme seg et metningspunkt”.

En annen student fortalte: *”Ja, det handler om sykdommer og om hvordan..., falltendenser...det har vært mye fokus på de på skolen... og litt forskjellig. Det er ikke sånn...det gamle mennesket, hvem er det, hva er det, hva møter du?”.*

En tredje student sa: *”...gjennom disse tre årene som jeg har gått her så blir alt sånn i små porsjoner, så alt blir litt sånn... vi ser ikke helheten enda tror jeg. Vi tenker bare på mennesket i små bolker, fordi vi lærer sånn stykkevis av gansen”.*

I disse utsagnene fremhever studentene at aldringens fysiologi har stått sentralt i undervisningen, og at det har skjedd på bekostning av kunnskap om psykososiale dimensjoner i eldres livssituasjon. I følge informantene har de ikke erfart et fokus på kroppen som levd liv ettersom flere utsagn gir uttrykk for at det er undervisning om sykdommer og fysisk forfall som erindres.

I intervjuene ble studentene spurt om hvordan de oppfattet at gamle ble omtalt i undervisningen.

En av studentene fortalte følgende: ”*Det er faktisk med positivt fortegn egentlig... Fordi det er så viktig at vi ser at den er gammel, at den har aldersforandringer, det er så mye som skjer med den gamle... de stiller alltid de eldre opp mot de andre, for å vise at det er så veldig forskjell på unge og eldre... Jeg tror faktisk de blir omtalt... det er som noe skjørt... den gamle er så skjør, og så må du tenke på det at, det sier de, at du kan ikke gjøre sånn med de eldre, da må det gjøres annerledes, eldre og barn er litt..., på en måte i samme kategori. Jeg føler at det er noen som vi må passe godt på*”.

En annen student fortalte: ”*Jeg synes ikke de har blitt omtalt negativt i alle fall, det synes jeg ikke. Jeg synes temaet har blitt behandlet med respekt i forhold til andre pasientgrupper og andre temaer. Men om det har vært nok i forhold til tema er jo et annet spørsmål*”.

Disse utsagnene forteller at informantene oppfatter at lærerne formidlet kunnskap om eldre som syke og hjelpetrengende, og med behov for spesiell omsorg.

Et utsagn forteller om en annen erfaring. En student fortalte: ”*Jeg synes de (lærerne) fokuserer veldig mye på de gamle som de hjelpeløse gamle, de som sitter der som noen usosiale vesener og som ikke tar kontakt med andre... Eller i alle fall sånn som vi hadde fra sykehjem og... De sitter der og prater ikke med hverandre og... de gamle er jo mer enn det*”.

Dette utsagnet kan tolkes til at informanten har erfart at eldre omtales på en måte som ikke synliggjør eldre som individer, med individuelle ressurser uavhengig av deres fysiske aldersforandringer, med tilhørende behov for pleie og omsorg.

En annen student fortalte følgende: ”*Jeg veit ikke, men det er tydelig at det har vært veldig dårlig fremmøte på de*

forelesningene som har vært om eldre og ting og tang rundt det, så det fenger tydeligvis ikke den unge garden av sykepleiere i alle fall. Det er jo tydelig at noe bør gjøres, vi blir jo ikke akkurat færre eldre. Og så er det noe med det, jeg hører det ofte; ”jeg vet ikke om jeg gidder å gå på sykepleien for å stille folk og vaske gamle rumpe”. Det er skikkelig negativt og det er flere som sier det før de skal begynne, det er liksom det de gruer seg mest for. Hvordan skal det gå, de er jo bare mennesker som oss alle bare at de har levd litt lenger”.

Dette illustrerer at flere av sykepleierstudentene ikke prioriterer undervisning som omhandler gamle mennesker, og at eldreomsorg ikke anses som en attraktiv arbeidsarena. Arbeidet i eldreomsorgen er i stor grad preget av grunnleggende sykepleie og mindre teknisk orientert pleie (Stevens & Crouch 1995). Flere av informantene beskriver stellet som kjedelig, slitsomt og tungt arbeid. Det er en utfordring å synliggjøre hvordan sykepleiehandlinger som tilsynelatende er trivielle og hverdagslige, gir rom for faglig basert utøvelse rettet mot kroppen som levd liv.

Informantenes praksiserfaringer

Informantene hadde gjennomført praksis i sykehjem som en del av utdanningen.

Om erfaring fra slik praksis sa en student: ”*...De har en sånn ro, så du kan sitte og prate og prate og prate. Og de har jo så mye å fortelle... Så det er bare positivt, det er koselig*”. En annen student sa: ”*...Jeg er nok en av de få som synes det er helt greit, men jeg vet ikke om jeg vil jobbe der selv, fordi at når du er der som student er det en helt annen ting enn når du jobber der*”.

Hva en tredje student fortalte er representativt for informantenes erfaringer

fra praksis i sykehjem: ”Det er ikke spennende nok..., de som jobber der tror jeg, de som har vært der lenge, de er så innkjørt i sine rutiner, og du har ikke lyst til å bli det fordi det er så avleggs. Du har lyst til å jobbe i et dynamisk miljø... Når man kommer inn der er alt så rutinepreget og så mekanisk liksom, det er så kjedelig”.

Disse utsagnene forteller at informantene har et positivt syn på eldre mennesker, men at praksiserfaringene kjennetegnes av et fattig fagmiljø. Dette samsvarer med funnene i studien til Kloster et al. (2007).

Diskusjon

Føringer i rammeplan og fagplan

Rammeplanen inneholder overordnede mål om hva studentene skal lære (Kunnskapsdepartementet 2008). Det er ikke spesifisert hva de skal lære om gamle mennesker, eller hvordan utdanningsinstitusjonene skal tematisere eldreomsorg. Rammeplanen sier at studentene skal; ”vise et helhetlig syn på mennesket og ha respekt for menneskets integritet og rettigheter” (Kunnskapsdepartementet 2008). I fagplanen til informantene i denne studien er utdanningens menneskesyn spesifisert nærmere: ”All sykepleieutøvelse farges av utøverens menneskesyn. Avdeling for helsefag legger til grunn et helhetlig menneskesyn. Det betyr at vi oppfatter mennesket som et samspill av fysiske, psykiske, sosiale, kulturelle og åndelige dimensjoner, og at mennesket står i et kontinuerlig samspill med omgivelsene” (Høgskolen 2005/2006).

Et helhetlig menneskesyn står som en kontrast til en dualistisk tenkemåte, der kropp og sjel betraktes som fundamentalt forskjellige substanser som eksisterer hver for seg. Den dualistiske tenkemåten

gjennom syr den vestlige medisinen (Thornquist 2003b). Informantene i denne studien hadde ikke erfart at dualisme som perspektiv hadde blitt tematisert og problematisert i løpet av deres utdanning. En tematisering av den dualistiske tenkemåten bør diskuteres for å synliggjøre betydningen av et helhetlig menneskesyn. I en kroppsfenomenologisk helhetsoppfatning vektlegges ikke løsrevet kunnskap om menneskets ulike fysiske bestanddeler (Thornquist 2003a), og hvordan disse virker inn på hverandre. Tanken er at man skal se kroppen som personen selv, og ikke som en del av det hele mennesket (Thornquist 2003a). Inkludering av et kroppsfenomenologisk perspektiv i utdanningen kan derfor føre til at studentene i større grad utvikler et helhetlig syn på mennesket. Dette kan være et bidrag til at studentene oppfatter pleie og omsorg for gamle, syke og hjelpetrengende som et mer interessant og utfordrende arbeidsfelt.

Språk, innhold og tenkning

Språket har flere hensikter. Det skal bringe budskap til andre, samtidig som det ordner erfaringer og strukturerer tankene våre (Thornquist 1993). ”Vi tenker gjennom de begreper som er tilgjengelige i kulturen, og etter hvert i det faget vi utdanner oss i” (Thornquist 1993:50). Dette innebærer at det foregår en vekselvirkning mellom språk, teori og virkelighetsoppfatning. Det betyr videre at hvordan studentene påvirkes og dannes (Hellesnes 1994) gjennom utdanningen og forstår begrepet helhetlig sykepleie, får betydning for hvordan de erfarer praksis innenfor eldreomsorg. I fagplanen (Høgskolen 2005/2006) står det at utdanningen oppfatter mennesket som et samspill av fysiske, psykiske, sosiale, kulturelle og åndelige dimensjoner. Dersom studentene opplever hvordan disse dimensjonene utgjør en enhet, kan det bidra til at studentene blir bevisste på at helheten utgjør mer enn summen av delene.

Fortolkningen av informantenes utsagn kan forstås som at studentene ikke oppfatter det helhetlige som et kontinuerlig samspill som utgjør en enhet, men som parallelle dimensjoner.

Informantutsagn om at hovedvekten i undervisningen legges på geriatri og naturvitenskapelige emner, bidrar til en forsterket opplevelse av pleie og omsorg for eldre som kjennetegnet av gjøremål rettet mot fysiske forhold.

Holdninger til eldre er forsket på i ulike studier (De la Rue 2003; Herdman 2002). Funnene viser at det i vesten kan være en sammenheng mellom negative holdninger til aldring og alderdom i samfunnet og sykepleiestudenters holdninger til arbeid i eldreomsorgen. Dersom holdningene til pleie og omsorg for eldre oppfattes som trivielle i undervisningen, kan det resultere i at studentene tenker på de gamle på en dualistisk måte. Det kan føre til at studentene ikke ser sykdom og behov for pleie og omsorg som et resultat av levd liv (Thornquist 2003a), men som en isolert dimensjon ved individet.

I praksis blir studentene fulgt opp av en kontaktsykepleier på praksisstedet og en lærer fra høgskolen. Det er læreren som har hovedansvaret for studentens praksisstudier (Kunnskapsdepartementet 2008). Læreren er lite tilstede i praksis, noe som medfører et stort ansvar for kontaktsykepleierne. De ansattes kompetanse, erfaring og holdninger til arbeid med gamle mennesker varierer (Happel 2002). Dette kan ha betydning for hvordan de følger opp studentene med hensyn til formidling av faglige utfordringer og holdninger til eldreomsorg. For kontaktsykepleierne vil det ofte være slik at de befinner seg i en situasjon preget av dilemmaet mellom å bruke tid på studentene, og det handlingspresset pasientenes behov innebærer. Tid er et gjennomgående problem for sykepleiere som har blitt tildelt et veiledningsansvar

for sykepleierstudenter (Hutchings, Williamson & Humphreys 2005).

Det tradisjonelle vestlige kunnskapssyn og det kroppsfenomenologiske perspektiv

Den gjennomgående tenkemåten i den vestlige medisinen baserer seg på dualismen og ekskluderer kroppens tvetydighet ved at den deler mennesket i to deler: kropp og sjel (Thornquist 2003a/b). Den franske filosofen Merleau-Ponty (1994) representerer en motsatt tenkemåte. Han hevder at kroppen er i verden i dobbel forstand; vi er kroppen, og vi har kroppen. Kroppen er både subjekt og objekt på samme tid. Denne tvetydigheten beskrives som uunnngåelig, fordi det er via kroppen vi har tilgang til verden, samtidig som kroppen er en del av den, skriver Merleau-Ponty (1994). Vår kroppslige eksistens innebærer derfor at vi forholder oss til det vi er midt i (Thornquist 2003a). Det er via kroppslig handling og persepsjon i vår livsverden at vi blir kjent med den, hevder Merleau-Ponty (1994). Livsverdenen er en tredje dimensjon, hvor det er et sirkulært forhold mellom verden og subjektet; *”subjektet präglas av världen, och världen av subjektet”* (Bengtsson 2001:71). Dette perspektivet vil kunne ha betydning for sykepleierstudentens tenkemåte om den gamle pasienten.

I en kroppsfenomenologisk tilnærming er tanken at man utforsker hverandre via kroppen som en enhet, og budskap formidles og fortolkes på bakgrunn av dette. Merleau-Ponty (1994) understreker at det er som kroppslige vesener vi snakker og tenker. Det kroppslige og det språklige uttrykk er utfyllende former for kommunikasjon, og både kropp og ord er av betydning for vår forståelse og evne til å reflektere. Dersom sykepleierstudenten er aktivt til stede i situasjonen og har fokus på den gamle som en enhet i motsetning til

som objekt for isolerte handlinger, kan det bidra til å utvikle et fellesskap basert på gjensidighet og respekt. Disse verdiene er en forutsetning for en pleie- og omsorgsrelasjon hvor interessen er rettet mot utforskning og forståelse av kroppen som levd liv. Ved å betrakte ”den gamle kroppen” med disse brillene, fremtrer den som noe mer enn et gjenstandsfelt for fysisk pleie. Kroppen er levd liv med erfaringer og kunnskap: en kropp som er rettet til verden og til andre kropper. ”Den gamle kroppen” er da ikke taus og uttrykksløs selv om den har endret vitalitet og kapasitet. Dersom vi skal forstå kroppen som levd liv og relatere oss til den på en utforskende måte, må vi ha et reflektert forhold til dens eksistens i verden. Uten en slik bevisstgjøring, kan vi komme i skade for å betrakte ”den gamle kroppen” løsrevet fra dens livsverden. Denne bevisstgjøringen bør gis oppmerksomhet i sykepleierutdanningen som et grunnleggende og gjennomgående perspektiv. Et kroppsfenomenologisk perspektiv i møte med den gamle kan være med på å utvide deres forståelse og holdninger til den gamle, og dermed til eldreomsorg som faglig utfordrende og utviklende.

Informantene var opptatt av og tok opp en oppfatning og forståelse av et helhetlig menneskesyn i løpet av intervjuene. De snakket om å ta vare på og å se det hele mennesket. Ut fra deres talemåte innebar dette å se det fysiske, psykiske, sosiale og åndelige under ett. Å se helheten sammenholdes av informantene med å se årsakene til tilstanden og hvorfor et menneske har nettopp sine kjennetegn og sin væremåte. Studentene i denne studien oppfatter ikke at kroppen som levd liv hadde fått plass i undervisningen. Informantene omtalte kroppen som noe man har, og ikke noe man er. Samtidig sier de noe om at livserfaringer ”setter spor” i kroppen, og dermed er mennesket.

Dersom kropp/sjel - dualismen hadde blitt tematisert og problematisert i utdanningen sammen med en introduksjon av kroppsfenomenologiske perspektiver, ville studentene kanskje kommet frem til en annen måte å tenke om ”den gamle kroppen”. Den kroppsfenomenologiske innfallsvinkelen er egnet til å få frem kroppens tvetydighet, og gir dermed muligheten til å se kroppen som levd liv. Det er i kraft av et slikt syn på kroppen som levd liv at pleie og omsorg for den gamle kan tre frem som spennende, utfordrende og interessant. Danning av nye holdninger er mulig å påvirke via etablering av ny forforståelse (Söderhamn et al 2001). En kroppsfenomenologisk innfallsvinkel kan være hensiktsmessig som et gjennomgående perspektiv i utdanningsforløpet. Slik kan studenter bli utfordret med hensyn til sine sosialt baserte før- dommer og holdninger til ”den gamle kroppen”, og derigjennom bli motivert til å arbeide innenfor eldreomsorgen.

Informantene i denne studien uttrykker at de generelt sett har positive holdninger til friske eldre. Dette sammenfaller med funnene i studien av Haight, Christ & Dias (1994). Ut fra det kunne det vært interessant om sykepleierutdanningen var organisert slik at studentene fikk en kort praksisperiode med friske eldre før de påbegynte undervisningen i geriatri og gerontologi, og før praksisstudier i sykehjem. Et slikt møte med eldre kan hjelpe studentene til å se fremtidige pasienter i sykehjem som personer og ikke som arbeidsoppgaver i kraft av fysiske behov. Det kan bidra til å stimulere og hjelpe studentene til å få et annet og mer nyansert bilde av gamle mennesker enn det de har av gamle som bare syke og hjelpetrengende. På den måten kan det bli skapt rom for at studentene i møtet med den kommunale eldreomsorgen bringer med seg et positivt syn på den gamle pasienten, og slik en nyansert oppfatning av faglige utfordringer arbeidet i eldreomsorgen gir.

En studie av Granum (2003) viste at både 1. og 3. års studenter oppfattet sykepleiefaget som et utydelig og diffust fag. ”Studentene i begge årstrinn forventet at utdanningen skulle starte med kunnskap om stell av pasienter, mens de ble møtt med hva studentene oppfatter som abstrakt teori” (Granum 2003:34). Ut fra funn i denne studien kan man se at det eksisterer et spenningsfelt når det gjelder den nødvendige balansen mellom sykepleiens teoretiske fundament, og den praktiske utøvelsen. Introduksjon av et kroppsfenomenologisk perspektiv i utdanningen kan bli oppfattet som abstrakt teori av studentene. Førsteforfatteren av denne artikkelen har erfaring med undervisning for sykepleierstudenter i 3. studieår om ”Den gamle kroppen” med fokus på dualisme versus et kroppsfenomenologisk perspektiv. Denne undervisningen har blitt positivt evaluert av studentene. En student sa i etterkant av en av forelesningene: ”Hvorfor har ingen formidlet et slikt (les: kroppsfenomenologisk) perspektiv før?” Dette er en illustrerende kommentar som formidler at et kroppsfenomenologisk perspektiv er noe studentene opplever som interessant og utvidende for tanker og oppfatninger om eldreomsorg. Utfordringen ligger i å synliggjøre perspektivet i teori og praksis.

Avsluttende betraktninger

En oppsummering av funnene viser at studentene som er intervjuet i forbindelse med denne studien, har mange felles oppfatninger om hva de opplever er utdanningens hovedfokus i tilknytning til området eldreomsorg. Slik de beskriver det, erfarer de at det er geriatri som får størst oppmerksomhet. Perspektivet om kroppen som levd liv oppleves ikke å ha hatt en sentral plass. Informantenes utsagn tolkes til at de savner dette perspektivet i

undervisningen. Funnene i denne studien viser at utdanningsinstitusjonen og praksisarenaer i den kommunale helsetjenesten står overfor utfordringer når det gjelder rekruttering til eldreomsorgen.

Litteratur

- Alvsvåg H (1997) *Sykepleie- mellom vitenskap og pasient*. Fagbokforlaget.
- Bengtsson J (2001) *Sammenflætninger. Fenomenologi frå Husserl til Merleau-Ponty*. Gøteborg: Daidalos.
- Bergland Å & Lærum H (1999) Hvem vil arbeide med eldre? En undersøkelse blant norske sykepleierstudenter. *Vård I Norden*, 19, 4-10.
- Bergland Å & Lærum H (2002) Norske sykepleierstudenters syn på eldreomsorgen som arbeidsplass etter endt utdanning. *Vård I Norden*, 22, 21-26.
- De La Rue M B (2003) Preventing ageism in nursing students. An action theory approach. *Australian journal of Advanced Nursing*, 20, 8-14.
- Edwards H, Finlayson K & Chapman H (2004) The impacy of clinical placement location on nursing students competence and preparedness for practice. *Nurse Education Today*, 24, 248-255.
- Graneheim U.H & Lundman B (2004) Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 105-112.
- Granum V (2003) Sykepleierfaget- et utydelig fag? *Norsk tidsskrift for sykepleieforskning*, 5, 208-214.
- Haight B, Christ, M.A & Dias J.(1994) Does nursing education promote ageism? *Journal of Advanced Nursing*, 20, 382-390.
- Happel B (1999) I grow When up I want to be a...? Where undergratued nurses want to work after graduation. *Journal of Advanced Nursing*, 29, 499-505.

- Happel B (2002) The role of nursing education in the perpetuation of inequality. *Nurse education today*, 22, 632-640.
- Hellesnes J (1994) *Sosialisering og teknokrati*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Herdman E (2002) Challenging the discourse of nursing ageism. *International journal of nursing studies*, 39, 105-114.
- Hjort P.F (2006) Helsetjenesten mot år 2030- tanker om utfordringene. *Den norske lægeforening*, 126, 32-6.
- Hutchings A, Williamson G.R. & Humphreys A (2005) Supporting learners in clinical practice: capacity issues. *Journal of Clinical Nursing*, 14, 945-955.
- Hweidi I. M & Al - Obeisat S.M (2006) Jordanian nursing students' attitudes towards the elderly. *Nurse Education Today* 26, 23-30.
- Høgskolen (2005/2006). Fagplan, Bachelor i sykepleie.
- Kloster T, Høie M & Skår R (2007) Nursing students career preferences: a Norwegian study. *Journal of Advanced Nursing*, 58, 1-8.
- Kunnskapsdepartementet (2008). Rammeplan for sykepleierutdanning.
- Kvale S (2001) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lovell M (2006) Caring for the elderly: Changing perceptions and attitudes. *Journal of Vascular Nursing* 24, 22-26
- Mckinlay A & Cowan S (2003) Student nurses attitudes towards working with older patients. *Journal of Advanced Nursing*, 43, 298-309.
- Mclafferty E (2005) A comparison of nurse teachers and student nurses attitudes toward hospitalized older adults. *Nurse Education Today*, 25, 472-479.
- Merleau-Ponty M (1994) *Kroppens fenomenologi*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Ryen A (2002) *Det kvalitative Intervjuet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Statistisk Sentralbyrå (2008) www.ssb.no
- Stevens J & Crouch M (1995) Who cares about care in nursing education? *Journal of Nursing studies*, 31, 233-242.
- Stevens J & Crouch M (1998) Frankenstein's nurse! What are schools of nursing creating? Collegian: *Journal of the Royal College of Nursing Australia* 5, 10-15.
- Söderhamn O, Lindencrona C & Gustavsson S (2001) Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nurse Education Today*, 21, 225-229.
- Thorenfeldt G (2009) Sjøkkrapport om eldreomsorgen. *Dagbladet 19.08.09*.
- Thornquist E (1993) Fra "funn" til forståelse. I Kirkengen A.L & Jørgensen J (red) *Medisinsk teori- Tanker om sykdom og tanker om helse*. Otta: Allmennpraktikerserien.
- Thornquist E (2003a) *Klinikk, kommunikasjon, informasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Thornquist E (2003b) *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Williams K, Novak J & Scobee R (2006) Fostering students interest in geriatric nursing: Impact of senior long-term experiences. *Nursing Education Perspectives*, 27, 190-193.